

TÜRK DİLİ ARAŞTIRMALARI YILLIĞI

B E L L E T E N

1 9 6 7

AKHİSAR VE CİHANBEYLİ AĞIZLARI

A. CAFEROĞLU

Yıllar öncesi, Edebiyat Fakültesinin yardımları ile Anadolu'nun türlü bölgelerinde yaptığım gezilerde, ağızlarını tespit ettiğim iller arasında Akhisar'la (Manisa), Cihanbeyli (Konya) de bulunmaktadır. Kimsece ele alınmayan bu iki farklı ağızın birincisi güney-batı, ikincisi ise Orta-Anadolu ağızları topluluğuna aittir. Bu yönden kendilerine göre özel kural ayrılıklarına da sahip bulunmaktadırlar. Şöyleki, Akhisar ağızında, gözle görülür isim çekim eklerindeki akusatif eki -ı, -i yerine datif eki olan -a, -ä kullanıldığı halde, Cihanbeyli ağızında eski deyimle "mef'ul hatası" ile pek az karşılaşılmaktadır. Buna göre de bir bölge ağızı için özel sayılan bir kural, diğeri için tüm bir elayısı durumunda kalır. İşte ağız tespiti ile derleme ayrılığı, bu çok önemli noktada belirlemektedir ki, birçok dilci geçinen kişiler maalesef bunu, şimdiye kadar kavrayamamış ve kavrayamayacaklar da. Çünkü konu, filoloji tapınacağının ana çizgi ve ülkülerindedir. Yönü ve dili ise başka başka türdendir. Bundan dolayı, bizde derleyen, istenilenden artık, "ağızcı"ları ise hem az, hem de yetersizdirler. Hatta bunlara yoktur dahi denebilir. Halbuki Anadolu ağızları tespit edilmedikçe, bütün yönleri ile gramer kuralları ortaya konulmadıkça, dil çalışmaları, ne kadar çaba sarfedilirse edilsin, istenen ve beklenen sonuçlardan uzun yıllar uzak kalacaktır. Komşu küçük Bulgaristan'daki Türk ağızlarının tespiti şöyle dursun, iki yıldan buyana, milyona yakın, Türk adacıklarının, dil atlası bile düzenlenmekte olup, yapılan ağız tespiti planının bir yanı da bana gönderilmiştir. Halbuki Anadolu diyalektolojisi çalışmaları, *bugünkü kifayetsiz hali ile, daha etraflı araştırmalara muhtaçtır.*

Tespit edilen Akhisar ve Cihanbeyli ağızlarının gramer yapısındaki başlıca özellikler, aşağıdaki birkaç noktada belirtilebilir.

1. Manisa, Aydın, Denizli ve geniş çevresinin özel bir belirtisi olan "mef'ul hatasına", Orta-Anadolu ile Cihanbeyli boyun eğmemiş bir durumdadır. İşin orijinal tarafı bu çok benimsenen kurala yalnız akusatif eki ile datif eki arasındaki çekim değiştirmesi girmemiş, benzeşme yolu ile sonu -a, -ä, -ı, i-ile

biten her türden kelimeler de girmiştir. Örnek olarak metindeki: *deyilsä* > *deyilsı*; *siz dä* > *siz di*, gibi. Anlaşılan ağız, -*sä* > -*sı*; *dä* > *di*'yi de çekim ekinden saymıştır.

2. Dil atlası için önemli bir kural olarak ele alınması gereken -*yor* eki, Akhisar'da -*yo* iken Cihanbeyli'de belirli bir -*yor*'la, söylenmektedir. Bu ek Anadolu ağızlarında pek yaygın türlerle *ilden ile aşmış*, çeşitli ağızlar türü doğurmuştur: -*yoru*, -*yorur*, -*ya*, -*yi*, -*ır*, -*yerir* ve saire gibi. Coğrafik veya dil atlası yönünden ise buradaki -*y* sessizinin *özünden* önceki veya sonraki sesli üzerindeki etkisi de, ayrıca üzerinde durulması gereken, kurallardan ve ses gelişmelerinden biridir. Daha derince araştırılmak istenirse bu gramer şekli, iki yardımcı fiil yükünü taşıyan *yorumak*, *yerimäk*'ten türemedir. Birincisinin belirli izini *yort*/*yurt*'ta bulabiliriz.

3. *ñ* sesi bakımından her iki ağız bağdaşmış durumundadırlar. Zaten bu ses, adacıklar halinde, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde saklanmış gibidir. Diğer, özüne yakın olan *ng* telâffuzuna yaklaşır. Bu sonuncunun yurdu, daha artık Bolu, Kastamonu, Zonguldak ve yöresidir. Böylece, Anadolu ağızlarında bilinen *n*, *ñ* yanında bir de *n*, *ng* sesleri vardır. Ağıza özüne göre bir özellik getirmiştir.

4. *g*- bakımından her iki ağız da birliktir. Orta-Anadolu ağızlarından sayılırlar. Yalnız Cihanbeyli ağızında *g*- özünden sonraki sesliyi baskısı altında bulundurarak, tıpkı *k* gibi, ince yapılı söz bölümünü kalınlaştırır, Sivas ağızında görüldüğü gibi. Ms.: *gormäk* < *görmäk*; *goz* < *göz*'de olduğu gibi. Manisa ve yöresi, yani batı-güney ağızları, hiç bir zaman böyle bir yoğunlaşmaya heveslenmemişlerdir.

5. Akhisar için bir özellik getiren *r* ve *l* düşmeleri, Cihanbeyli'de yoktur. Bu yüzden türeyen sesli uzamalar da her iki ağızda ayrı ayrı gelişme yollarını tutmuştur.

6. Her iki ağızda da (arkaik) yani eski şekiller vardır. Çoğunlukla fiillerde bulunur: *oturupduru*, *bakam*, *varım*/*varırım*, gibi. Diğer kurallara gelince, bunlar ancak bütün yöre ağızı üzerine incelemelerle değerlendirilebilir.

I. A K H İ S A R

MASAL

Äväl bipädşän biailäsi vämiş. Pädşä demişki:

— Bän öläcäm bu yüsük kimin barmäna dänk gälisä onu alacaksın.
Adam da:

— Peki, deyo.

Bigün zamannardan geçiyo garı mäfatediyo.¹ Mázara gömüyolar. Adam tällal çağırtıyo, bütün tul² gârıları topluyo. Kiminin barmāna büyük, kiminin barmāna küçük gāliyo. Dānk gālmiyo. Yüsük dā gızının ālindemiş. Gızın barmāna dānk gālmiş.

— Baba bānim barmāma dānk gāldi yüsük demiş.

Babası da diyo ki:

— Gızım öyleysä bān sāni alacem.

— Pākī baba, bān sana varım³ ämmä bānā bir kürk yapıracāksın, gurşun dađi batmiyācāk.

— Pākī gızım, diyo babası da.

Babası yapıdıyo kürkü. Gız kürk geyiyo. Başımlı alıp çıkıp gidiyo. Varıyo bir gaya dibinā. Gayanın dibindā yaslaniyo. Başga mālماكätdä⁴ bi pātşān oğlu bir argadāşınnan⁵ ava gitmişlär. Bişey furamamışla⁶, dönmüşlä. Gālīkānā⁷, padişān ölunun köpā⁸ gokudan, onu bulmuş. Orada, başlamış havlamā. Pādişān ölu deyoğu:

— Bēn⁹ köpāk boşuna havlamaz, haydi gidālim yanına.

Varılla¹⁰ yanına baksalarkın¹¹ tülü mülü bişey. Pādişān ölu bisiki çākiyo. Saçmala¹² deymādān uçuyo.

— En bakam arkadaş aşşā. Alıve bunu gucāma.

Alıyo gucāna, bunu gātirip gāliyo evā, saray dikmāsini dibinā bırakiyo. Anası babası deyo:

— Nā furdu ölüm?

— Annā bişey furamadım. Saraydikmāsini¹³ dibinā bişey furdum, tülü

1 Vefat ediyor.

2 Dul.

3 Varırım.

4 Memlekette.

5 Arkadaşları ile.

6 Vurmamışlar.

7 Gelirken.

8 Köpeđi.

9 Benim.

10 Varıyorlar.

11 Baksalar ki.

12 Saçmalar.

13 Saraydikmesinin.

mülü¹⁴ orada duruyo. Häm annä köpän mindärnä atın, üzäriñdä yatsın.

Köpän mindärnä atıyolla; köpäk yatmıyo üzäriñdä.

Şu bänim sandalya mindärnä¹⁵ atın. Onun üzäriñdä yatıyo. Şu köpän yalāna-da yemäk goyun yisin, deyo. Yimiyo. Şu bänim tabā goyun, deyo.

Onun tabāna goyula¹⁶, onla içäriyā girdimi, yemā yiyyo.

— Ana bu çok tāmıs mahluk deyo. Bunun isminä¹⁷ Tülücä¹⁸ goyalım.

O mämläkätä düyün vāmış. Anasına bobasına, okuntu vemişlä. Ana demiş bän düyünä gediyo.

— Hadi ölüm biz dä gäliyo arkandan.

— Bāyin ölu gidākāna: hā karata Tülücä deyäläk¹⁹ sevmiş.

O da ayağındakı kondurasını gaydırmış.

— Ā karata Tülücä gonduramı pislädin deyäläk gondurasını silmiş, dūnā gitmiş. Vāmış otumuş, dūn evinin kēnarına.

Anası, bubası da gidiyo dūn evinā. Evdä bi Tülücäylä bi lala gäliyo. Tülücä tülünün²⁰ içinnän çıkiyo.

— Lala, bän dūnā gidiyo. Äyär bāni sōlāsān²¹ sāni bōarım. Haydi bāni allāsmalladık.

Çıkiyo, dōru dūn evinā. Pātşān ölu oturupduru. Dōru pātşāhın ölunun yanına.

— Buyurun hanım deyäläk ayā gakiyo. Dūn sāblarına bağıyo:

— Getirin bize ırakı, mēzā. Oturup başhyola işmā. Pātşān ölu soru²² gıza:

— Sız nerālisiniz?

Pātşān gızı deyo:

— Biz bulgarya mēcirlāndanız.

— Pekī deyo, acap bän sizi bubāzdan isdāsām bānā vēmāzmi, deyo.

14 Tüylü - müylü.

15 Minderini.

16 Koyorlar.

17 İsmiñi.

18 Tüylüce.

19 Deyerek.

20 Tüyünün.

21 Söylersin, söylersen.

22 Soruyo.

Gız da cevap veriyö, deyo ki:

— Hây, hây! Nâ demäk olsun. Bänim bubam, sizin gibi bi pätşân ölüna vëmiyâcäk mi bänî?

— Pätşân olu, henki²³ mällädä oturuyönuz? deyä soruyo:

— Gız da: biz gontra²⁴ gaydıran mällesinde oturuyoz.

— Peki, yarin bän bi gaş²⁵ tänä²⁶ tellal tutem, säni Allân ämirinnän alayın.

— Gız da: pekî, deyo.

— Gız da: hadi, bänä²⁷ allâsmarladık, deyo. Anamdan izin aldım, bubamdan izin almadım; haydi gülä gülä deyo pätşân ölü.

Gälip tüllücänin içinä girip yatıyo. Pätşân ölü da beş tağgä²⁸ oturup gıkıp evä gäliyo.

— Ana - buba deyo: bänä bulgäriya məcirlärindän pigız²⁹ gälmiş, gontra gaydıran mällesinde oturuyölemiş. Bänä o gızı bigaş tänä tellal tutup, alcë-siziniz³⁰.

— Pekî ölüm, deyo anası - bubası.

Ertäsi gün tellalları çağırđıyöla. Tellalla gäliyo gontra gaydıran mällesinde bulgäriya məcirlärindän bigız vämış, onu bulup bizä habar vëcäksiniz.

Tellallar-da pekî dep³¹ çıkıyola aramä. Bulamıyöla. Tekirar pätşân evinä gäliyöla.

— Biz bulamadık deyä, habar veriyöla.

Pätşân ölü çıkıyo:

— Däf-edin, këratalar, bi adam bulamazmı?³² dep tellalla geri dönüp gidiyo.

— Haydi buba aşam oldu, bän genä dünä gidiyom.

23 Hanki.

24 Kundura.

25 Kaç.

26 Tane

27 Bana.

28 Dakika.

29 Bir kız.

30 Alacaksınız.

31 Deyip.

32 Bulunmaz mı.

— Haydı, ūrlar³³ olsun ölüm. Biz-de gäliyo³⁴ äkändan.³⁵

Gidäkänä pätşän ölu:

— Haydı kārata tülücä deyo. Başındaki külahı gaydırıyo. Külahini silip başına keyyo³⁶. Variyo dūn evinā oturuyo. Anası bubası-da gidiyo.

Tülücä tülünün içindän çıkıyo. Attm³⁷ şamdani yakıp ayın onbeşi gibi parleyip yola düşüyo. Variyo dūn evinā. Salondan geçäkänä başkalari-da:

— Buyurun hanım, deyo.

Onnarın³⁸ yüzünä bakmēp³⁹ dōru pätşän ölunun yanına gidiyo. Pätşän ölu hemän ayā kalkıyo:

— Buyur hanım deyäläk oturuyōla. Dūn sābına bāriyo:

— Gätir bizä irakı, gätir bizä māzā.

Dūn sābi gätirip gäliyo. Başhyōla işmā.

Ölan deyorkin:

— Dūn bān dōrt-beş dānā⁴⁰ tellal dutdum. Gondra gaydıran mälläsini bulamadık. Gız-da deyoki:

Evi anam bēnmāmiş. Suyu yok deyā vä badanasız, deyā. Şimci⁴¹ biz külah gaydıran mälläsini⁴² geçdik.

— Pekī deyo, ölan-da:

— Yarin bān älli tānā tellal dutcām, o mälleyi bulcēm. Şu yūsükle-de⁴³ birbirimizä yätikar⁴⁴ galsın. Gız-da:

— Pekī, deyo.

Gız çıkarıp barmāndaki yūsü⁴⁵ ölana veriyo. Ölan-da barmāndaki yūsü çıkarıp gıza veriyo. Gız:

33 Uğurlar.

34 Geliyoruz.

35 Arkandan.

36 Giyiyor.

37 Altın.

38 Onların.

39 Bakmayıp.

40 Tāne.

41 Şimdi

42 Mahallesine.

43 Yüksükler de.

44 Yâdigâr.

45 Yüksüğü.

— Haydı bänä allâsmarladık. Ulan-da:

— Ürlar ⁴⁶ olsun, deyäläk ayâ gakıyo.

Gız gakıp evâ gâlip tülünü içinä girip yatıyo. Ölan-da arkasından dört beş tükikâ oturduktan sōna, o da gakıp evâ gâliyo. Anasına bubasına deyo:

— Onnarın evinin suyu yōmuş, badanası yōmuş, biyänmämışlä⁴⁷, külä⁴⁸ gaydıran mälläsinä geşmişlär. Buba! yarın elli tänä tellal tutup, o gızı bänä bulup alı_vereäsınız. Bubası-da:

— Pekî, ölüm demiş.

Sabah oluyo, älli tänä tellal tutoyōla. Bulgâriya mâcırlarından bi_gız vâmiş. Külâh gaydıran mällesindä oturuyōmuş. Bu gızı bulup bänä⁴⁹ habar vereäksiniz.

Tellallar-da pekî, deyäläk, gakıp gediyo.

Åşama gada⁵⁰ arıyo, bulamıyo. Haydı argadaşla, gedip cevap verälim, bulamadık deyola. Bakıp gidiyo cevap veriyola. Biz bulamadık.

Pâtşân_ölu çıkıyo, hâydi adam bulamazmı?⁵¹ deyäläk, tellallar boynun gırıp geri gediyo.

Beş-on gün arası geşdikdän sōra, pātşân ölu, hasda oluyo. Ordan burdan dokdor gätiriyōla. Çāräsini bilämiyo. Eznâbi⁵² içinnän⁵³ bi_dokdor gätiriyōla. Bu çocuk gara_zevdaya⁵⁴ tutulmuş diyä cevap veriyō. Buna bi_gaş⁵⁵ inä⁵⁶ yapıyo, bi_gaş türlü ilaç veriyō. Bunnarı içäcäk. Haydı bän allâsmarladık dep, dokdor gidiyo.

Ölan: ana-buba, bänä bi salata yapın, yeyim, dedi.

— Anası-da pekî ölüm dedi. Aygıtlarını anası götürdü lalanın yänina:

— Lala! bu salata olucäk⁵⁷. O-da

— Pekî, dedi.

46 Uğurlar.

47 Beğenmemişler.

48 Külâh.

49 Bana.

50 Kadar

51 Bulunmaz mı?

52 Ecnebi.

53 İçinden.

54 Sevdaya.

55 Bir kaç.

56 İğne.

57 Olacak.

Lala dörarkana tülünün içindän çıkıp lalanın yanına getdi.

— Lala dur, soğan-da⁵⁸ bän dörüyayın, dedi.

— Pekî, dedi lala-da.

Soğanı dörarkana, harmändaki yüssü salatann içinä atdı. Salatayı yapıdıla, tülücä gäldi yerinä yatdı. Götürdülä pätşän ölunun önünä. Pätşän ölu gaşığı bi salladı. Salatann içinän yüssük⁵⁹ çıkdı. Ölan bi baksakın yüssük kändi yüssüğü.

— Ana bu salatayı kim yapıdı?

— Ölüm salatayı lala yapıdı.

— Haydı çarın⁶⁰ şu lalayı bänim yanına.

— Lala bu salatayı kim yapıdı?

— Bän yapıdım, dedi lala.

— Döru sölä⁶¹ öldürücäm säni.

— Tomatesini bän döradım, yağını bän gatdım. Tuzunu-da bän gatdım.

Soğanı⁶² da bän döradım.

— Haydı ana bu döru sölämiyo. Alı-ver bana bi odun.

— Lala, dedi. Dur sölecēm.

— Soğanı⁶³ tülücä döradı.

— Hah, bana döru söylesenya. Haydı bırak git.

Ölan pänçereyä çıkıp gıza şu beyti söyliyö:

Tülünün içindä yatarsın
Şäkär olup akarsın
Bu güzellik sendeykän
Çok yitlär yakarsın.

Köprü altında dövä
Dikän yir gävä gävä
Sänin_çün yandım dutuşdum
Garşıdan sävä sävä.

58 Soğanını - da.

59 Yüksük.

60 Çağırım.

61 Söyle.

62 Soğanını - da

63 Soğanını.

Gız tülünün içindän çıkıyo, ayın on-beşi gibi parleyip yanakları älma gibi, dudakları kiraz gibi. Haydi ölanın yänna sarmaş dolmaş⁶⁴ murad alıp, murad verdikdän söra⁶⁵, kırk gün, kırk gecä dün yaparak geçinip duruyöla. Onnä⁶⁶ erdi muradına biz çıkdık kirämitlinä.

Ali Uçar

(Akhisar: Marmara köy).

DÜĞÜN MANİLERİ

Sudan dağı gar dağı
Üssäk¹ olu çardağı
Buralardan doldur yarım
Elindäki bardäi.

Haydi gidäm² ikimiz
Gırmızı gül yükümüz
Ellä³ nedärsa desin
Ayrılmıyam⁴ ikimiz.

Ata furdum gämını
At yemämiş yemını
Yakdın küllä yakdın
Gara gözlü Emını.⁵

Märdimäni gırk ayak
Kırgını⁶ furdum dayak
A gız senin ädlarıñdan⁷
Seyirttim yalın ayak.

64 Dolaş.

65 Sonra.

66 Onlar.

1 Yüksek.

2 Gidelim.

3 Eller.

4 Ayrılmayalım.

5 Emine.

6 Kırkına

7 Ardından.

Çara aldı dikmädän
 Äntäräsi bitmädän
 A gız sänä alacēn⁸
 Äsgärä getmädän.

Dabancamı yağlın
 Gecä gündüz ađlın
 Şu deysun gızımı⁹
 Guru zevda bađlın.

Alma atdım gızlara
 Yuvālandı düzlärä
 Bän-dä bışman¹⁰ oluyon
 Söladım sözlärä.

Dükkänlärä täräzi
 Ayä İtımın¹¹ mäläzi
 İnkär etmä gızcāz
 Yimädiñ mi cäräzi.

Yolda buldum on guruş
 Yarım garşında durmuş
 Seniañ yarlan bänim yar
 İkisi sādeş¹² olmuş.

Tarlası çamurlık
 Arkasında yāmurluk
 Bänim yarimdä gābet¹³ yok
 Anasında gavurluk.

8 Alacađım.

9 Kızına.

10 Peşiman.

11 Ayakaltımın.

12 Sađdıç.

13 Kabahat.

Sıra sıra avulla
 Çalınıyı davulla
 Bölämidin yarım
 Gurdümüz gavulla¹⁴.

Pänçärädän äI etdi
 Gaşları gäl gäl etdi
 Gäl gäl edän gaşların
 Bâni dällär¹⁵ etdi.

Furunun kürei¹⁶
 Üstünün çürei¹⁷
 Dayanamayan düşmannar
 Daş gosun yürëini¹⁸.

Sındırgının hararı
 Kömür guysam gararı
 Bizim bölä etdimiz
 Vâmı sizä zararı.

Goca çamın golları
 Dolaşımdır yolları
 Mazarimi¹⁹ märtäk olsun
 Yarimin golları.

Uzun uzun kiräşlär²⁰
 Oturmuş mandil²¹ işlär
 Gız annän garışisa
 Gerä²² gahr bu işlär

14 Kaviller.

15 Deliler.

16 Küreği.

17 Çöreği.

18 Yüreğine.

19 Mezarıma.

20 Kirişler.

21 Mendil.

22 Geri.

Gızın adı Ürkiyâ
 Bi daş atdım ortiyâ
 Bân yarimnân vaz_geşmâm
 Çâkin bakan ortiyâ.

Köprü altında guzu
 Galakları²³ gırmızı
 Sân goyun ol bân guzu
 Aldadalım şu gızı.

Ėmizin²⁴ õñü²⁵ mârşin
 Dibini²⁶ gızlar gâlsin
 Geri gidin garılar
 Aylâm sevdîni görsün.

Çeşmä başı pârdâli
 Çiçâg aşmış²⁷ zârdâli
 Gerâ²⁸ gedin gahbâlär
 Yıkacaksız pârdeyi.

Yazı yazdım gaygana
 Bi yar sevdim haymana
 Keşgi sevmâz oleydim
 Çıkamadım meydana.

Çeşmänin başına
 Yazı yazdım daşına
 Gâlân geçân okusun
 Nilâr gâldi başıma.

23 Boynuzları.

24 Evimizin.

25 Önü.

26 Dibine.

27 Açmış.

28 Geri.

Mâzâr üsdündä parsa
 Yakındır bureyi²⁹ Bursa
 Urgan olsa asilcen
 Nâmuslarım olmasa.

A kâ'klîm³⁰ a kâ'klîm
 Dar sokakda bâ'klîm³¹
 A gız sänin ällärindän
 Nedir bänim çäkdîm.

Dağı duman bürüdü
 Köy aşşâ yürüdü
 A gız sänin artlarından
 Kämiklärim çürüdü.

Därädän gälän sellä
 Açılmış mavi güllä
 Yar yürän daş demirmi
 Bâni alıyo ellä.

Galenin ardı gengär³²
 Yarım goyunu döndär
 Döndärmäzsän döndärmä
 Ayrı ayrı selamlar göndär.

Galenin ardı darı
 Yaprânın ucu sarı
 Bâni yardan ayırcemiş
 Yumruk gada soytarı.

Hüseyin Akkuzu
 (Akhisar: Söğütlü köy.)

29 Buraya.

30 Kekliğim.

31 Bekliyeyim.

32 Bir diken cinsi.

BÄRDİŞ

Bāncilin³³ bārdāşim³⁴ biri çıgmış yola, vāmiş bir cāddānin üzārınā, son bi dul gadın vāmiş. Binmiş, eşşāg arabasına, gidiyōmuş başgi³⁵ bi yerā.

Bārdāş yakalamış bu gadını, zina^f etmiş onu, gadın gakmış düşünmüş bir_ās.

— Haydi allā bālani vēsin, al şu yirmibi_beş lirān, sōylānmān bir tarafda demiş bu işi.

Bu bārdiş yirmi beş lirē bitirmiş, gānā gitmiş o yolun üsdünā, görmüş o gadını. Gānā para isdāmiş, u da bakmış düşünmüş:

— Al şu ālli lirān, sōlānmā bi_tarafda. Bārdüş o ālli-dā bitiriyo. Gānā gālmış o yola. Fagat gadın bi-tā³⁶, para vermādi. Gadın düşünmüş.

— Bu iş bōlā olmaz, nikahlanam bārik³⁷ demiş. Şimdik nikāhlanmış-da geçinā³⁸ goymuşla.

Mustafa Mavili
(Akhisar: Gocagaanni)

KÖSADAYI

Şinci günün birindā bi kōsā_dayı vāmiş. Oğlannā³⁷ demişki:

— Ben ölüm gedēm⁴⁰ ākin dilāneyin, gālāyin.

Gitmiş bi koyā bi gārın evinā vāmiş. İsdāmiş bir_āz ākin, şinci çualın ağzını aşmış, gatakan⁴¹ yeri dōkmüş. Üzānmiş onu tāk tāk aklamış. Bu sāfār ayşām⁴² olmuş. Bu sāfār ayşām olmuş, gidārkān u⁴³ gārın gocası gālmış.

33 Benimle.

34 Berduşum.

35 Başka.

36 Daha.

37 Hiç olmazsa, bāri.

38 Geçinmekteler.

39 Oğlanlar.

40 Gedeyim.

41 Kapatırkan.

42 Akşam.

43 O.

— Neryä gidiyon kösä_dayı, demiş: dön, dön gerä⁴⁴ bän säni taha äkin verim, demiş.

Ayşäm olmuş, bu gecä urdu⁴⁵ galmiş. Onnarı sōna ayşäm olunca havardı⁴⁶ bi_adam gälmiş.

— Bunun kösä_däynın yatānı yap demiş, adam:

— Bän bureyi⁴⁷ yatmam, demiş, anbarın üstünü yatarım demiş.

Gecä urdan garı gakiyo, havardasını⁴⁸ yumurta bişiriyo, gediyo dışara; bu säfär alıp yumurtaya⁴⁹ adım⁵⁰ ağızımı⁵¹ akıtmiş.

Ölmüş, gälmiş garı, bakıyo adam ölmüş.

— Kösä_dayı deyo, bu adam ölmüş, nāparız, alıp dışara atıyo.

Garı sār_lira veriyo adama, atıveräni⁵².

Bu säfär saba oluyo, häpsi birdän tışarı çıkıyo.

— Kösä_dayı bu adam ölmüş deyola, sän bunu al götür.

— Bän götürün buna⁵³ deyo; siz hänä bir_üz para veñ⁵⁴, deyo.

Götürürkän ölü eşigä⁵⁵ sarıyo. Varıp bi harmana yanaşıyo, gäliyo härif, canını sarıyo ona⁵⁶. Bi sopa goyyo. Düşürüyo yerä. Kösä_dayı bu säfär gäliyo buna, nedän öldürdün deyo. Dava itcen⁵⁷ deyo.

— Gäl etmä deyo. Bu äkinnädän veräm sänä, deyo.

— Häpsini ve hänä äkinnäni, etmicän dava.

Gidiyo bu safär bu, dövä tutup gäliyo. Sā⁵⁸ gırıyo äkinnärä dāveyi. Götürükän bu säfär, dāymäni⁵⁹ varıyo.

44 Geri.

45 Orada.

46 Hovarda.

47 Buraya.

48 Hovarda.

49 Yumurtayı.

50 Adam.

51 Ağızıma.

52 Atı verene.

53 Bunu.

54 Verin.

55 Eşeğe.

56 Onu.

57 Edeceğim.

58 Sağa.

59 Değirmene.

Dāmānciyä deyokı, dārmānin iyīsä uyütcän deyo, ē deyilsi⁶⁰ götürcän gerä⁶¹ deyo.

— Gäl sän ēydir, deyo, üydäm deyo.

Atıyola äkinä. Üydürkän dēymän duruyo. Bu säfär dēymānci gidiyo bakıyo içindä bi çılbak İsan oturup_duru. Bi küräk goyyo⁶², öldürüyo.

Halbüsä u İsan ölümüş. Gāliyo kösä_dayı:

— Sän buna nedän öldurdun, deyo. Gidecän dava etcän, deyo.

— Gäl kösä_dayı, etmä dava deyo, äkinnärinä bedavedän üydü_verām, deyo.

— Olmaz, deyo; es_dā äkin vesän uydüverin, deyo.

— Bänim gardaşıma⁶³ deyo öldürmüşün, tāk dava etmim deyo.

Ekinnäri bedavedän üyüdüyo, gāliyo bu säfär gızannān⁶⁴ yanına. Bu şakil zāngin olun gızannarım deyo.

Gızannān barışıyo.

— Bu säfär bän zāngin oldum, siz-di⁶⁵ gözüzü açın zāngin olun, deyo.

Hüseyin Akkuzu

(Akhisar: Söğütlü köy.)

SÜRMELİ

Bıydey äkdım düzlärä
Tikän oldu gözlärä
Şu gözlärdän bi_yar sevdım
U-da¹ galdı sizlärä.

İzmir susası² düzdür
Yüzdür tiränim yüzdür
Götür bāni hastenā
Zāmet etmädän gāzdir.

60 Değilse

61 Geri.

62 Vuruyor.

63 Kardeşimi.

64 Kızanlarım.

65 Siz - de.

1 O - da.

2 Şösesi.

Bālamamın dūyümü
 İstārlār öldüyümü
 Sol yanım yasdıg istār
 Sā³ yanım sevgülümü.

Arabamın dāmiri
 Dağı taşı devürü⁴
 A gız sänin sevilärin
 Anan suya çevürü⁵.

Susa yolu saldırım
 Bän düşärsäm galdırım
 El yarendä gözüm vāsa
 Furun⁶ bänä⁷ öldürün.

Sän uveyä⁸ enmāzsiañ
 Ataş olsan sönmäzsiañ
 Sä bi_ī⁹ gız olsan
 Här oğlanı¹⁰ dönmäzsin.

Ata binālim ata
 Dabanca ata ata
 Gemiklārim çürüdü
 Yalñız yata yata.

Pānçärädän guş uşdu¹¹
 Yandı yüräk tutuşdu
 Yanma yürēm yanma
 Sevdin addan¹² tüşdü.

3 Sağ.

4 Devirir.

5 Çevirir.

6 Vurun.

7 Beni.

8 Ovayā.

9 Bir iyi.

10 Oğlana.

11 Uçtu.

12 Şöhretini yitirdi.

Därä içindä çınar
 Her guşla¹³ onu¹⁴ gonar
 Tez sevdük tez ayrılduk
 Yürēm unu¹⁵ yanar.

Ga¹⁶ yār¹⁷ garışdırı¹⁸
 Biz küssäk kim barışdırı
 Al bayrālı¹⁹ tomoфіl
 Hasrät gavuşduru.

Ga yār sulu sulu
 Görülän Gälibolu
 Er²⁰ gälirim geş gälirim
 Uyumu²¹ gavur dölu.

Mâzâr üsdündä mâzâr
 Üsdündä yarım gâzâr
 Elindä zivit²² galäm
 Derdini²³ därmän yazar.

Yeñi bālar üzümsüz
 Bu lafla²⁴ häp nüzümsüz²⁵
 Nasıl gitdin hay Atçä²⁶
 Abılandan izinsiz.

- 13 Kuşlar.
 14 Ona.
 15 Ona.
 16 Kar.
 17 Yağar.
 18 Karıştırır.
 19 Bayraklı.
 20 Erken.
 21 Uyuma.
 22 Divit.
 23 Derdine.
 24 Laflar.
 25 Lüzumsuz.
 26 Hatçe.

Şu dâların mazısı
 Goyunnar guzzusu²⁷
 Koriyi²⁸ gurban oldum
 Anaların guzzusu.

A²⁹ çiçeim çiçeim
 Çam gokulu çiçeim
 Biri zângin biri dângim
 Hangisından³⁰ geçeim.

Güb³¹ içindâ cevizim
 Hazır bânim ceñizim
 Gâlicēsân gâl gız
 Külâ döndü bânizim.

Gülüm gurutmam sänä³²
 Suda çürütmäm sänä
 Yedi yıllar görmäsäm
 Yinä ünutmam³³ sänä.³⁴

Hüseyin Akkuzu
 (Akhisar: Söğütlü)

Dâda gütdüm goyunu
 İşdim guyu suyunu
 Goyuncularmi³⁵ dökdü
 Yaräm³⁶ senin boyunu.

27 Kuzusu.

28 Kora'ya.

29 Ak.

30 Hangisinden.

31 Küp.

32 Seni.

33 Unutmam.

34 Seni.

35 Kuyumcular mı.

36 Yarım.

Gara goyun yüz olsa
 Gıtdım yollar düz olsa
 Ben bu goyunu güderim
 Arkadaşım gız olsa.

Ahmet Gencer
 (Akhisar: Esece köy.)

GIZ - OĞLAN

Oğlan: Sabayilä³⁷ gıkdım çıfdä getdim
 Ävläk kışdım tōm³⁸ äkdım
 Amcam gızı gäldi gördüm
 Bin gaçalım amcam_ölu.

Gız : Annämin belini bükdüm
 Babamın hatırını yıkdım
 Beş bin altın alıp çıgdım
 Bin gidälım amcam_ölu.

Oğlan: Gır_atımın nahı yokdur
 Arkasında çulu yoktur
 Torbasında yemi yokdur
 Bän gidämäm amcam_gızı.

Gız : Altınımı nal_edärım
 Peşgırımı çul edärım
 İncilärımı yem edärım
 Bin gaçalım amcam_ölu.

Oğlan: Anam duyar bubam duyar
 Arkamızdan atlı goyar
 Sän şölä dur bän bölä
 Bän gidämäm amcam_gızı.

37 Sabahlayın.

38 Tohum.

Gız : Ata bindim dizgin dolar mı
 aribin³⁹ lsn guzgun gonar mı
 Amcam_lu bn gidinc anarmı
 Gandıramadım amcam_lu.

Oqlan: Ayvalar meyvalar ysk daldadır
 Glr glr amcam_gızı bni aldadır
 Gzeli sevn ydin bi_gz yoldadır
 İl⁴⁰ bircik⁴¹ peyim yolumuz buradan ayrıdır.

Gız : Garşıda gliyo gzlim 
 Burca burca gokuyo goynunun ii
 Cibimd taşıyom vdn mant saı
 Dşrsm ydellr gnl eylrim.

Ali Uur

(Akhisar: Marmara ky).

BİLMECE

1. Alcick⁴² tali⁴³ va, gadifdn donu va.
 (gamık)
2. Mlmn mlmn ocak başına glmn.
 (Y)
3. Bi_tl dvm vd
 kt ydn ot bitms.
 (Ocak)
4. Misl misl bir iki
 Dırn vdır on iki
 On ikinin yarısı.
 (Dmencinin garısı)

39 Garibin.

40 İil.

41 Bir defa.

42 Alcaick.

43 Dah.

5. Mäsäläm va mäs kibi
Gullē⁴⁴ va tas kibi.
(Goyun)
6. Dādan gāli götü sarı.
(Çıra)
7. Altı märmär üsdü märmär
İçindä allı gālin va.
(Dil)
8. Garşıdan baktım ämir sämir
Gıyına vādım kitli dämır.
(Anātar)

TEKERLEMELER

1. Bir guşum vardır firāngi
Çardaklarda edär cāngi
O guşun elindän nä dāliyim nä divānā
Sāt dörde endi
Häp güzällär suya endi
Her bir güzäldän birär şāftali aldım
Yürägim tazäländi.
(Sivrisinäk)
2. Çumçuk çukurdakmısın
Ak pak yumurtamısın
Ellä⁴⁵ sehräya gidiyor
Daha säni buradamısın.
(Gar)
3. Bizdik otuz-iki gızdık
Birimizi aldılar
Aramızı bozdular.
(Diş)

44 Koyun kuyruğu.

45 Eller.

4. Altı marmar üsdü marmar
İçindä bi_gälin oynar.
(Dil)
5. Apbacık mantar
Gabarıp gakar
Ustası gälir
Biyini gırkar.
(Lahana)
6. Sarı tovuk⁴⁶ dalda yatar
Dal gırılır yerdä yatar.
(Ayva)
7. Garşıdan bakdım hiç yok
Yänna vardım biççok.
(Karıncı)
8. Älämäz mälüz, ocak başına gälämäz
Gälsä filän duramaz.
(Tereyağı)
9. Allah yapar yapısını
Gül_açar gapısını.
(Kavun-Karpuz)
10. Havayidir hayayi
Yüsäk yapar yuvayı
Yapıcılar yapamaz
Gümcüler dökänmäz.
(Örümcek)
11. Gulândan duttım
Dibinä gadä sokdım.
(Çizme)
12. Nar çiçäi nuran çiçäi
Zambak zumbak
Bän yiyem sän dadına bak.
(Bal)

46 Tavuk.

13. Burdan furdan gılncı
Isdanbuldan çıkdı bir_uçu.
(Şimşek)
14. Garşıdan bakdım ämir sämir
Yänna vardım kitli dämür.
(Kabir)
15. Äl gada⁴⁷ yonga
Dädan domuzları, canavarları indirir.
(Darak)
Ali Uçar
(Akhisar: Marmara)
16. Gāşıdan bakdım göm gök
Gıyını vādım yaprā yok.
(Guva)
17. Avrat gavura
Gulāndan tutdum bāra.
(Tüfek)
Mustafa Mavili
(Akhisar: Gocagaanni)

GÄLİN TÜRKÜSÜ

Gälini bindirdilär bir gamär ata
Ya köylüsü geçirdi ötä
Gızıl ırmā varmadan oldu bir hata
Gızıl ırmak nē_şlädin allı gälini.

Dalga-da furdukça gırmış incä belini
Çamurlarda buldum anam gınalı gälini.

Alı_ıverin martinimi şu gartala⁴⁸ furayım
 Haber verin dalguşlara⁴⁹ gälini bulalım
 Gälinsiz-dä köylärä nasıl varayım.

Ah ırmak nē_ışläd n allı gälini
 Balıklar mı yidi da'tlı dilini.

Elindä gına başında duvak
 Anadan bubadan gözläri irak
 Gızıl ırmā varmadan oldu harap.

Ah ırmak nä_ışlädin allı gälini
 Gärdanı-da bir garışla benni⁵⁰ gälini.

Köprünün dibinde doğullar dolaşır.
 Seymannar goyun gibi mäläşir
 Annesine bubasına acı haber ulaşır

Ah nē_ışlädin allı gälini
 İlgınnar altında buldum gınalı gälini.

Köprüyā vardım gannı⁵¹ akıyo
 Sand_ıetdim⁵² ciyärimin bağı gopuyo
 Bütün köylü gälin gälcäk diyä yola bakıyo.

(Nakarat)

Sizin dağ bizim dağa bakarmı
 Ortasından gızıl ırmak akarmı
 Annemin gözlerindän gannı⁵³ yaş akarmı?

(Nakarat)

48 Kartalı.

49 Dalgiçlara.

50 Benli.

51 Kanlı.

52 Zanettim.

53 Kanlı.

İrmak köprü ol bân-dâ geçäyin
 Sîhirsâ bi yudum bân-dâ içäyin⁵⁴
 Allî gâlinin yüzünâ⁵⁵ bircik göräyin.

Balıklarmı yidi güzälîm da'tli gâlini
 Çamurda buldum anam gınalı gâlini.

Ali Uçar

(Akhisar: Marmara)

AĞIT

Şu dälara çıkdım arıdı başım
 Siladan käsildi äkmâm aşım
 Ayda yılda bir mäkdub göndär gardaşım.

Çıgdım yücälärâ suları akmaz
 Gurbätdäkinärin⁵⁶ yüzünâ kimsälar bakmaz
 Yoklarım posdayı mäkdubum çıkmaz
 Atılmadık mäkdubu posda neynäsîn⁵⁷.

Şu dälara çıgdım otu bitmädi
 Bir täc yavrumu saldım içimdän gitmädi
 Bütün köylünün nazarı iy etmädi
 Âhya âhya gözümâ gan doldu
 Çırpına çırpına yavrum gâyboldu.

Çarşıdan gâliyo arab hacısı
 Amanın nä zor jimiş evlat acısı
 Oturmuş yas ediyo annäsinnän bacısı

Düşdüm elin kurbätinä çäkämâz oldum
 Sözü yaşlı bârı⁵⁸ daşlı annäcimi gormâz oldum.

54 İçeyim.

55 Yüzünü.

56 Gurbettekilerin.

57 Ne eylesin.

58 Bağı.

Şu garşiki dāda goyun guzular
 Kōz kōz oldu yārālerim sızılar
 Dāli gönül anayı bubayı arzular
 Ālama annācīm gadār böylemiş.

(Akhisar)

II. CİHANBEYLİ MASAL

Bi varmış bi yōmuş, Allān günü cōmuş, çok demāsi bāk¹ gunāmiş². Bi patşān bi ōlu varmış. O-da Allah tarafından māfat ediyor, ölüyor. Pātşah deyorki:

— Bān bu gadar sārvtānān, ben nā yapayım, yā rābbi, deyor. Garısına deyorki:

— Benim atımı çāk, başımı alıp gidācām, deyor.

Bu atını çākıyor, bir iyār heybāsinā altın dolduruyor, gidiyor. Az gidiyor uz gidiyor. Dārā dāpā düz gidiyor. Varıyor bire³ şehīrā. Bu şehrin kenarında su dolduruyormuş.

— Gālinā deyor, bi su vir-dā⁴ içāyim, deyor.

— Gālin desdī dolduruyor bu athya - pātşā veriyor. İçārkanā deyor ki:

— Hayırsız, sāniñ gocañ⁵ benim yanımda, mektubu var, deyor.*

— Deyinci bu: amān gözünü seveyim deyor. Bu mektubu vir diyor.

— Pātşah-da diyor ki: ben yolcūm, atım yoruldu, sizin evā gidālim, orda hām atım bi arpa kāsār ben-dā sāa mektubu okurun⁶, diyor.

— Bu pāk ĵ arkama gāl, diyor.

Gālin ōndā, pātşā arkasında hāyata giriyolla. Sağ tarafta aslan bāh⁷, sol tarafda gaplan bāh. Bu içāri giriyollar, bi acı gāhvā bişiriyor, āşam-da yakınmış. Gāvāyi içānnān sona, gālin diyor ki:

1 Pek.

2 Günahmış.

3 Bir.

4 Ver - de.

5 Kocanın.

6 Okurum.

7 Bağlı.

— Mektubu çıkar baa⁸ oku, diyor. Ben yedi sänädir hasrätim, deyor.

— Pätşah-da deyor ki: böylä avlarla⁹ insan ölunu, deyor. Benim yanımda yedi sänä eväl, benim yanımda öldü gocañ, deyor. Ben säni hususu almaya gäldim, deyor.

— Olurmu? ayıpdır.

Āşam-da garanımış. Çāräsini bulamamış gälin. Bu mecbur olmuş burda galmıya. Bunu nikah etmiş almış.

Altay¹⁰ gahıyor pätşa orda. Garının üzärinä bir çocuk peyda oluyor. Sabānan gakinca diyor ki: benim azzımı¹¹ hazırla.

Bu-da hazırlıyor azzını. Benim ordum beni bekliyor. Ben gidim, deyor. Gidärkänä garısına diyor ki:

— Şu panzadı¹² al, sakın köseynän¹³ yola gälmäsin, olan olursa. İki tänä¹⁴ elmä veriyor, biri güççük, biri büyük. Bir-dä elinin hayasıynan bir gama kakıyor. Sona ayrılıyor pätşäh.

Garı, dokuz ay dokuz gün¹⁵ götürüyor¹⁶ bu cocū. Doguruyor ki, bir olan cocū oluyor; olan säkiz yaşına giriyor. Mektäbä gondäriyor bunu. Mekdäpdän gälirkänä bir gomşu cocūnan doğüşüyor¹⁷. Bu cocūn anası, bobasız ve anasız deyor, zina deyor, gakiş gakiyor. Bu çocuk-da gızıyor, anasının yänna gäliyor.

— Ana deyor, ben bobasızım-da, neyä söylämiyoruñ¹⁸ da, diyor.

— Anası-da: ölüm, senin bobañ harpdä diyor.

— Öläsq ben-dä gicägäm¹⁹ diyor.

— Sonra anası diyorki: ölüm şu gamayı çirçä²⁰ barmäñla²¹ çıkarısän o zaman gidärsin, diyor.

8 Bana.

9 Avlarlar.

10 Altı ay.

11 Erzakımı.

12 Pazibendi.

13 Köse ile.

14 Täne.

15 Gün.

16 Götürüyor.

17 Dövüşüyor.

18 Söylemiyorsun.

19 Gideceğim.

20 Serçe.

21 Parmağından.

Ölan varıyor. Çirçä barmäynan çäkıyor. Tazä yādan²² gül çäkär gibi sīrīlp çıkıyor; Ölanın adı Aḥmät.

— Anası Aḥmädim, diyor; yarın azzīn hazırlayım, bobān yānına git diyor.

Azzīni hazırlıyor. Sabānan gidärkänä anası iki elma viriyor. Biri böyük biri güççük.

— Ölüm diyor, koseynän yola gitmiyəcəñ deyor. Qosä oğnä²³ şu iki elmayı gostert, böyüü alırsa, giri dön gäl, diyor.

Orda ölan anasının yānından ayrılıyor. Bir müddät gitdikdän soñra bir ovada bir qosä çıkıyor oñünä: selam aleyküm, deyor.

— Qosä-dä: aleyküm selam, deyor.

— Aḥmät ben seni, säkiz dokuz senädir beklärim yoluñnu.

Çocuk-da o iki elmayı gosdäriyor. Güçcü almıyor böyyü alıyor.

Bu girisin²⁴ giriyä dönüyor, evinä. Anasına ağnatıyor.

— Ana, deyor, ömä²⁵ qosä çıkdı. Böyük elamäyı aldı. Ben-dä giri döndüm, galdim evä, diyor. Yarıñ diyor, ikisini-dä alsa ginä gidärimim²⁶ diyor koseynän.

Sabānan ginä yola rävan oluyor, ginä qosä oñnq çıkıyor, elmayı ginä gosdäriyor, ginä böyyü alıyor. Bunlar ikisi yola düşüyorlar. Az gidiyor, uz gidiyor, bu ovayı düz gidiyorlar. Aḥmät susuyor, arkadaş diyor, burada su yokmu? diyor.

— Var. On beş takga galdı, bir guyu var, diyor.

Guyya varıyorlar. Govası filan yömuş.

— Qosä diyor ki: Aḥmät tākär tākär girälim, içälim.

İptida qosä giriyor guyya. Suyu içip çıkıyor. Soñra Aḥmät giriyor. Girän-nän soñra qosä büyük bir daş gätiriyo gyununun āzına gākıyor, guyuyu gapa-dıyor.

Aḥmät gyununun āzına gälincä:

— Arkadaş qosä diyor, ne yapıyorsuñ, bölämidi arkadaşlığın diyor?

22 Yağdan.

23 Öñüne.

24 Gerisin.

25 Öñüme.

26 Giderim.

— Ben seni öldürürüm²⁷, diyor.

— Yahu arkadaş, ne isdiyorsañ onu viriyim, diyor.

— Kösä-dä: goluñda panzadı²⁸ vâ atıñı virisäñ çıkarırım seni, diyor.

— O-da: virim diyor.

— Hâyır kabul etmäm, yemin it-dä diyor.

Yemin ediyor. Ölüyüm-dä, giri diriläyim, diyor. Yemini-dä büymüş.

Ahmädi çıkarıyor guyudan. Panzadnan atı viriyor.

Ahmät yayan, kösä atda depänin obir yüzünä aşiyorlar ki, mämläkäti pätşän. Hâbär gondäriyor ki olun gäliyor.

Bunu garşıyorlar. İçäri ahyorlar. Hoş beşdän soñra yayan gälän Ahmät atın yanına gidiyor. Pätşah diyor ki:

— Ben koseyi²⁹ hoşlaşmazdım³⁰, başıma viridi diyor.

Bi sänä orada geçändän soñra, bu kösä olanı öldürmâ geçiyor. Hasdalanıyo kösä, üzüm isdiyör zaħmarda³¹. Bobası pätşah, diyor ki:

— Ölüm bir defin³² elindä bağı var, ben orduyu galdırsam, bir salkım üzüm alamam diyor. Benim hızmätkarım Ämädi çär diyor. Ahmädî çarıyorlar. Ahmätän üzüm isdiyör:

— Gätiriseäñ gätir, gätirmäşsäñ boynuñ cellat, diyor.

Bu olan atın yanına gidir, ahyör³³. Soñra uyyup gahyor; olanın ruyasında diyorlar ki:

— Ölüm Ahmät, bobañdan beş gunnük azzık al, diyor, atıña bin, gipla tarafa sür, deyor. Dağı aşdıktan soñra öğnä bir hendäk gälir, atdan in, atı bırak, kendiñ sürünä sürünä bağa gir, diyor. Def şimdi, gara boba çıkardı. Bugün yarın öläcäk, diyor; eyär sen bu defi gurtarısäñ bağı häp säa viri diyor.

Bi-dq uyanıyor ki gan tär içindä galmiş. Hämän pätşaa hâbär viriyor.

— Baña beş gunnük azzık hazırlañ, diyor.

Ölan sabānan gahiyor, gipla taraf yolu dutuyor. Birdä baksaki, öñünä bir hendäk gäliyor. Atdan iniyor. O azzı hazırlıyor, ata doğruyor, ufadıyor.

27 Öldürürüm.

28 Pazibendî.

29 Koseden.

30 Hoşlanmazdım.

31 Zamheride.

32 Devın.

33 Ağlıyor.

Kendi sürünä sürünä bağa giriyor. Def görüyor. Daha benim ünümü duymamış-da, bağma giriyor diyi birdän birä gakyor. Def-dä yaralı olduğ_çün, yara pathyor, gara-bubası:

— Bu çarıyor ölanı, gäl yanıma diyor.

— Sen nāyā gäldin, diyor. Dilä dilädiğni, diyor. Sen benim derdimä derman olduñ, diyor. Nā isdiyorsañ isdä diyor. Ben sendän bi salkım üzüm isdiyorum, diyor.

— Bi salkım üzüm däl³⁴, bu üzüm³⁵ häpsi sänindir, diyor. Bi säpät üzüm viriyor. Başñda, bunda olduğında benim yanıma gäl diyor.

Oradan oğlan ayrılıyor. Atın yanına gäliyor. Binip mämläkätinä dönüyor, gätiriyor üzümü koşäyā viriyor.

On beş gun aralaşmadan³⁶ bobasına diyor ki:

— Kösä, bāa piri pätşänın gızına³⁷ al diyor.

— Bobası-da deyorki: ben orduyu galdırsam pirilärdän gızı alamam. Benim hızmätkäri çär, diyor.

Ahmädi çarıyorlar. Ämät diyor:

— Gidäcaksin bāa piri pätşänın gızımı ahp gäläcäksin deyör.

— Ölmessäm gätirim diyor, Ahmät-tä.

Ahmät dönüyor atın yanına. Gäliyor ki at-ta ālıyor. Kendi-dä ālamıya başlıyor. O ağıdın³⁸ içindä uyya gahıyor, ginä rüyasında:

— Ahmät bobandan gırk tuluk³⁹ buğday, gırk tuluk et, gırg tuluk bal, bunnarı al, devälärä sardır. Her devä başına bir adam eli buçaklı; ondan sona git başın çäräsinä bak, diyor.

Bir-dä uyanıyor ki gan tär içindä galmuş, bu gidip bobasına söylüyor. Pätşah bu ötäbäriläri hazırlamakda olsun.

Ahmät ata biniyor, dörü defin yanına gidir; defä mesäläyi ağnadıyor⁴⁰. Bendän piri pädşänın gızımı isdiyör, pätşän oğlu.

34 Değil.

35 Üzümün.

36 Aralanmadan.

37 Kızımı.

38 Ahdin.

39 Tulum.

40 Anlatıyor.

— Def diyor ki: ben yüz yaşına girdim. Piri pātşānın gızı oldūnu duymadım.

Defe gordū ruyayı aġnatıyor. Kendiñ bilir diyor. Allah, yoluñ açık olsun.

Oradan olan pātşān evinā gāliyor. Pādīşāh emanātlāri hazırlamış, oñünā düşüyor, yola rāvan oluyorlar.

Bir müddet giddikden soñura oñünā gartal çıkıyor. Herbirisi dev gibi. Et çuvalları bıçaklansın diyor, giri dönsün o devlār, diyor.

Bunnar ordan ayrılıyor. Gartalm biri Aħmādā bir tilāk veriyor. Ordan ayrılıyorlar, gidiyorlar. Bir iki gün gitmākdā olan Aħmādgilin ginā oñlārinā arı çıkıyor. Bal çuvalları bıçaklansın, diyor. Devlār giri dönsün, diyor; ginā arıların biri, bir tilāk viriyor. Ordan ginā ayrılıyor Aħmātgil.

Bir müddät gitdikdān soñra, ginā oñlārinā garınca çıkıyor, buġday çuvalları bıçaklansın diyor. Garıncanın biri, bir tilāk-dā o viriyor. Yalñızca gāndi yola düşüyor. Oñünā bir deñiz gāliyor, susamış vā açkımış. Attan iniyor, atı salviriyor. Gendi deñizin kenarına varıyor. Yüzünü yuyor⁴¹. Bir-dā bir, balık çıkıyor. Ben senin nasibim⁴² diyor. Aħmāt elinā alıyor. Ben bu cana gıymacām diyor.

Balı giri suya bırakıyor. Allah tarafından balık dilā gāliyor: Gāl arkama diyor.

Aħmedin oturdū yir dāmir koprüymüş, balıġın arkasına düşüyor.

Aħmāt arkasından gopuyor.

Bir-dā bakıyor ki bir bina var. Balık diyor ki:

— Aħmāt bura bir piri pātşānın gonādır. Çık yokarı başıña gālāni ānat, diyor. Ne dillārsā⁴³ bāa gāl söylā.

Aħmāt yokarı çıkıyor. Garısıynan pātşāh oturuyor.

— Selam aleyķum, diyor.

— Onnar-da: aleyķum selam, diyor.

— Allān emriynān gızıña, pātşān oluna düyür⁴⁴ gāldim, diyor.

— Candan baş üsdünā diyor. Ben-dā virdim; yalñız dört ātım⁴⁵ var; onu bilirsān, diyor.

41 Yıkıyor.

42 Nasibinim.

43 Dilerse.

44 Dünür.

45 Aħdim.

— Ahmät-tä, söylä nēysä, diyor.

— Birincisi, barnānda⁴⁶ yüzzü deñizä atiyım on beş takgada gätirēsän gätirdin, gätirmäşsän yola giri git, diyor.

— Päk İ, diyor. Ben-dä bir dışarı ıkıyım, diyor.

Ahmät dışarda balın⁴⁷ yänına varıyor. Balğa bu mesäläyi ağnadıyor.

— Hadi sen git, o yüzzü atsin, diyor.

Piri pätşä yüzzü atıyo deñizä, olan dışarıya gopuyor. Bir-dä balıklar, āzı böylä açmışlar, hemän elinä täslim ediyor. yüzzü. Ahmät-tä onu pätşä gotürüyor.

— Bu oldu. İkinci ātım bir dama buğday, arpa, yulaf, birak⁴⁸ vā mer-cimäk, bu dōrt adāti birbirinä garışdırıyor. Bunu bir ayda ayırd edärsän olur, diyor.

Ahmät yirmi säkiz gun o odada galıyor. Bir dā ruyasında garınca aklına düşüyor. Hemän içäri yığılıyor, tāk tāk garıncalar bunnarı āyıyor. Otuz gun ikmal oluyor. Bir-dä piri pätşä galıyor.

— Afärin ölüm, bunu yapıdın, diyor.

Üçüncü ātım, benim gızımın yanında, otuz dokuz dänä, gızımla gırg, gız var diyor. Gızımı içinnän seärsän; üçüncü ātım, o, diyor.

Bir-dä Ahmät dışarı çıkıyor. Balğa diyor ki, ben bu gızı nasıl biläcän, diyor.

— Balık-ta sän galirkän arı gormädiñ mi?

— Gordüm, diyor.

Arının tiläni çıkıyor, birbirinä sürtüyor. Bir-dä arı galıyor; bunnar içäri giriyorlar. Bir-da bakıyor ki gırk dänä gız, gälmiřlär duruyorlar. Ahmät ortaya giriyor bir göz gäzdiriyor, arı pätşän gızının yüzündän ısııyor⁴⁹. Ahmät biländan⁵⁰ yapışıyor. O bir gızlara pätşah, hadi siz gidin, diyor.

Bunnar bir arada oturükan:

— Gızım ben seni, pätşän öluna viriyorum, diyor.

— Gız-da: pek İ, baba diyor. Benim bir ātım var, garıştı dādan bir su akar, řu şişeyi o sudan dolduru gälirsä, ben varram, diyor.

Ordan olan, dışarı çıkıyor. Balğa ağnadıyor.

46 Parmağından.

47 Balğın.

48 Burçak.

49 ısııyor.

50 Bileđinden.

— O-da, sän gälirkänä, ne geşdi ögnä, diyor. Onu bāa aġnat, diyor.

— Bir arı, bir garınea, bir gartal geşdi, diyor.

— Şimdi gartalı çār, diyor.

Gartahn tilānı bir birinā sürtüyor. Bir-dä gartal gäliyor.

— Garşığı dādan piri pātşā su isdiyor, diyor.

— O-da bin üsdümä gidälim, diyor. Girdi daġ gunda 15 taġga açılır. On beş taġga gapanırmış.

Ahmädinän gartal daġa gälirkänä, daġ açılıyor. İçinā giriyorlar. Suyu dolduruyor, giri dönüyor ki, çıkarkan gartahnı guyrü gıslıp g alıyor.

— Ahmät, guyrümü kās, diyor.

Ahmät-dä gartahnı guyrünü kāsıyor.

Bunnar suyu gätiriyor, teslim ediyor. Allah'ın emriynän ben sāa virdim diyor.

Baġda⁵¹ ağır, yukdä yinli⁵², yola düşüyorlar. Atın yanına gäliyor, ata binip gidiyorlar. Bir-dä mämläkätä gäliyorlar, gızı pātşā teslim ediyor.

— Gız diyorki: pātşām benim gırg gun yasım var, diyor. Bir ay aradan geçändän sōna, kosā Ahmätinän ava gidiyor. Avda Ahmädi arkasınnan bir gılışla kāsıyor, gıyık, gıyık yapıyor. Bir çuvala dolduruyor, bir ācın dibinā gomüp, gäliyor. Gälincä pātşah kosādän soruyor.

— Senin hizmätçin nerdä, diyor?

— Dādan dutdum, dā⁵³ gitdi, diyor.

— Bir-dä gıza habär oluyor, gız diyorki: pātşā, bu Ahmädi olüysä ölüsünü, dirıysä dirisini buraya gätirsin, diyor.

Kosā acız galıyo, ölmüş olanı alıp gätiriyor.

Gız ölüyü içäriyā alıyor. Deli⁵⁴, becäi⁵⁵ bākıyor. Masanın üsdünä döküyor. Kämīni kāmīnā, her azasını birbirinā gätiriyor. O dādan gätirdi suyu bu cenazänin üzärinā döküyor. Üsdünü örtüyor.

Gız yatıyor. Bi sāt aradan geçännän sōna, olan oturumna gäliyor.

— Gız beni näyā çıplak yatıyoruñ, diyor?

— Sen çıplak yatıyoruñ, öldün-dä giri dirildin, diyor.

51 Bahada.

52 Hafif.

53 Daġa.

54 Deliġi.

55 Bacayı.

— Öleysä yeminim sındı⁵⁶, diyor. Sabāca galdıkdan sōna, dōru, pātşān gonāna çıkıyor.

— Pādışağım, bu kosānın bāa etdī yetār, diyor.

— Şimdi ben senin öluñ Ahmādim.

Başınnan geçāni ağnadıyor. Kosāyi bir gatırın guyrūna bāhyor, bi_dā tenākā bāhyor, goyuroyur.

Soñra gırg gun, gırg gecā düğün yapıyor. Ahmādi evāriyor. Darısı cüm-lāyā olsun, ya rabbi.

Haydar Süleymanoğlu Saygın
(Cihanbeyli: Kulu bucağından)

GÄLİN TÜRKÜSÜ

Çatdılar ocak daşını
Gurdular düyün aşını
Düzdülär gälin başını.

Gız eşşin gımañ gurtl-össun
Şunda dilläriñ datl-össun.

Binär atın İsinä
Sürär yolun giysına
Çārñ gäliñ şu gızım bey dāyısına.

(Nagarat)

Hatladı⁵⁷ çıkdı eşş⁵⁸
Sufrada galdı gümüş gaşı
Gız evin yakış⁵⁹.

(Nagarat)

Märcimäk ekdim bitdimi
Ängürü⁶⁰ yolları dutdumu
Gız evini unuttumu.

(Nagarat).

56 Kırıldı.

57 Atladı, sıçradı.

58 Eşiye, dışarıya.

59 Yakışığı.

60 Ankara.

Atımın guyrü düyüm
 Sinâma gurdular düyün
 Ayrılık gunäri bu gun.
 Gız eşşîñ gınañ gurtl_össun
 Bunda dilläriñ datl_össun.

Osman Ekici

(Cihanbeyli: Guzannı koyünden)

BAĞDADIN TÜRKÜSÜ

Bağdadın bindi huylu araba
 Etirafı ehpap Bağdad arada
 Gül oyna git Bağdat irdiñ murada
 Muradımız hasil olsun orada.

Bağdadın önündä tohum dizliğı
 Gara_golun yanda virdi gızlığı
 Götürüñ Mursälin Ahmäda daksın lasti
 Aman Bağdat aman ifädädä yardım et.

Bağdadın başında pullu sarısı
 Yarladık yolu galdı yarısı
 Cümläñizä bu Bağdadın darısı
 Mehaldeyim⁶¹ alä gozlüm gor⁶² beni.

Candarmalar şu Guluya gälirkän
 Saçın salla Bağdat hanım yörürkän
 Sälbas-dur sen ifädeyi virirkän.

Çorca dillär ulu yol geçär
 Şakarlı gäyfäyi älar içär
 Bağdat imdadından nasıl vaz geçär.

61 Mahalledé.

62 Gör.

Gunäkkär yaylasın gicädän geşdim
Benzin tükänincä täpdili şaşdı
Bendän evväl gara habär ulaşdı
Aman gozäl ne haldeydim gor beni.

Viyislärin yoğurtları gat_ölür⁶³
Telis dutar Bağdat gıza got_ölür⁶⁴
Zätän Bambılların akılı gıt_ölür.

Tevfik beyiñ atları goruda yüzär
Visin Hasan gälmiş arayı bozar
Baş katip oturmuş yazılar yazar.

Mahmut seniñ gafañ daşmı toprakmı
Ağbäbänin äzi yüzü ufakmı
Ağbäbäyä beşik gurup sallama
Ağbäbäyi bizim diyi eglämä⁶⁵.

Helkäläri aldı suya yörüdü
Üç-yüz diräm aynasının şaridi
Bağdat hanım Cihanbäydä biridi
Alırım ahtımı goymam nazlı yar.

Evlärinin oñü çatal çatal oluklu
Olugun altı-da ufak balıklı
Mahmut ağa oldu gidi gıllıklı
Aman gozäl mehaldeyim gor beni.

Buğarıñ başında dutulduk yilä
Acäp uğradıkmı biz kötü dilä
Kimsälär binmäsin otomapilä
Aman gozäl ifadañı dörü vir.

63 Katı olur.

64 Kötü olur.

65 Alıkoyma, geciktirme.

Buħarıñ başında yidik pilidi
 İki bacı bir domurcuk gulüdü
 Bağdat hanım Cihanbäydä biridi
 Medät allahıñdan nä gäilir eldän.

Buħarın başında yidik bir elma
 Ben evliyim Bağdat bāa sarılma
 Anadan ataya guruldu bina
 Ben gidiyon emmilärim darılmañ.

Bağdadın yüzündä gara färäcä
 Utanmassan giy git Bağdat eväcä.
 Emmilärin gatsiñ mazman öväcä⁶⁶
 Öväslärinän satıhrmısıñ Bağdadım.

İmdat damda yatmış ay gibi
 Parlar Mahmudın dudığı gaysälär⁶⁷ bağlar
 Anası virmäm dir Bağdad gan ağlar
 Aman Bağdat ifadädä yardım it.

İmdat Uzmay

(Cihanbeyli: Atçeken mahallesi)

66 Koyunun kısır.

67 Kurur.